

УДК 340.12+321.01

JEL Classification Code: B55

Тюленсва Ю.В.

*к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті розглянута сутність поняття соціальна політика та визначено місце соціальної політики у законодавчому полі України. Досліджено найбільш поширенні моделі соціальної політики (ліберальну, консервативну та соціально-демократичну) та визначено основні характеристики моделей соціальної політики. В статті розглянуто об'єкти, суб'єкти моделей, основні ознаки моделей, ключові особливості їх реалізації, умови застосування. Проаналізовано уніфіковану модифікацію соціальної політики, що була запропонована Європейською Комісією для «Загальноєвропейського будинку». Розглянуто бісмарківська та «бевериджська» моделі, як важливий елемент перебудови соціальної політики України на шляху євроінтеграції. Визначено основні риси моделей, їх ключові характеристики. Авторами проаналізовано стан соціальної політики України та перспективи зміни соціальної політики відповідно до сьогочасних викликів.

Ключові слова: соціальна політика; моделі соціальної політики; ліберальна соціальна політика; консервативна соціальна політика; соціально-демократична політика.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси розвитку України та світові глобалізаційні пріоритети розвитку країн ставлять розвиток людини та забезпечення високої якості життя населення однією з важливих і пріоритетних задач власних державних політик.

Основним інструментом реалізації цих задач є формування ефективної соціальної державної політики, що забезпечує та створює умови для відтворення фізичних, моральних, розумових та інтелектуальних якостей людини.

Для ефективної реалізації соціальної державної політики важливо визначити інструментарій, методи та підходи, тобто обрати найкращу модель за визначених обставин та для досягнення поставлених цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед закордонних науковців, які досліджували моделі державної соціальної політики, можна виділити Ф. Вільямса, Г. Еспінг-Андерсена, У. Лоренца, Р. Мішру, Т. Тілтона, Р. Тітмуса, М. Феррера, Н. Фернісса, а також серед вітчизняних – О. Беляєва, В. Скуратівського, А. Шевчука, М. Головатого, О. Новікову та інші.

Мета статті проаналізувати актуальні моделі державної соціальної політики та визначити особливості державної соціальної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціальна політика – напрям державного регулювання економіки і частина внутрішньої політики держави, спрямована на забезпечення оптимального розвитку соціальної сфери, задоволення потреб та інтересів громадян, соціальних груп, територіальних громад, а також підвищення добробуту суспільства в цілому.

Законодавчим фундаментом проведення соціальної державної політики в Україні є Конституція України [1], де в статті 1 визначено конституційна характеристика української держави як держави соціальної, а в у статтях 41 – 52 гарантуються соціально-економічні права громадян.

Дефініції «соціальна держава» та «держава соціального добробуту» використовується з кінця 40-х ХХ сторіччя у західноєвропейських науковців за якою найважливішою характеристикою є високий рівень соціальної безпеки й соціальної захищеності її громадян.

До основних напрямів реалізації соціальної політики держави відносять політику у сфері доходів населення, політику зайнятості та охорони праці, гуманітарну політику молодіжну політику та житлову. Об'єктами, на які направлена реалізація цієї політики, є населення країни, зокрема незахищені верстви населення: безробітні, інваліди, ветерани війни, бездомні громадяни, безпритульні діти тощо.

В залежності від принципів, інструментарію, цілей та напрямів виділяють декілька моделей соціальної політики [2 – 4]. У зарубіжній науковій літературі стали загальноновизнаними запропоновані в 1990 р. Г. Еспінг-Андерсеном три моделі соціальної держави, а відповідно і соціальної політики: ліберальна (або англосаксонська), консервативна (континентально-європейська) і соціально-демократична (або скандинавська) (табл. 1, 2).

Таблиця 1 – Характеристики моделей соціальної держави за Г.Еспінг-Андерсеном

Назва моделі соціальної політики	Характеристика моделі соціальної політики
Ліберальна	Основними умовами функціонування ліберальної моделі було мінімальне втручання держави в ринкові відносини й обмежене застосування заходів державного регулювання. Надання адресної соціальної допомоги найбіднішим верствам при посиленні страхового принципу фінансування соціальних програм, а також зростання ролі особистих коштів в оплаті соціальних послуг. Матеріальна допомога має адресну спрямованість і надається лише за наявності необхідних та перевірених підстав.
Консервативна	Модель заснована на об'єднанні зусиль у розв'язанні соціальних проблем, коли відповідальність окремого підприємця замінена системою їх обов'язкової колективної відповідальності під контролем держави. Модель припускає наявність корпоративної системи соціального захисту в рамках підприємств. Уряд використовує соціальне партнерство як механізм узгодження інтересів найманих робітників і роботодавців, інструмент регулювання класової боротьби з метою підвищення рівня соціальної захищеності зайнятого населення.
Соціально-демократична	Заснована на концепції «солідарності», у якій соціальний захист розглядається як справа всього суспільства, а не окремо взятих індивідів. Соціальний захист повинен бути безперервним, всебічним і охоплювати всі сфери життя людини; соціальний захист повинен бути гнучким, доступним і здатним вирівнювати соціальні умови для всіх груп населення. Держава забезпечує реалізацію гарантованих прав і дій соціального захисту й відповідає за активне функціонування різних недержавних соціальних служб.

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика моделей соціальної держави

	Ліберальна	Консервативна	Соціально-демократична
Регулювання	ринок	корпорації	державна
Основні суб'єкти	приватні добродійні організації, профспілки	соціальне партнерство, уряд	уряд
Об'єкти	найбільш вразливі групи населення	вразливі групи населення	все населення
Інструменти	страхування мінімальне втручання держави	страхування та державна підтримка розмір соціальної допомоги перебуває в пропорційній залежності від трудових доходів і розмірів відрахувань на страхові платежі	податки, перерозподіл доходів, з бюджетних коштів
Соціальні гарантії	мінімальний список – фінансування з державного бюджету	бюджетні відрахування на соціальні заходи приблизно дорівнюють страховим внескам працівників і роботодавців	вирівнювання якості життя населення

Одним із різновидів ліберальної моделі соціальної політики стала неоліберальна модель. Ліберальна модель найкраще проявляє себе в умовах економічної стабільності або підйому, але виявляється недостатньо ефективною в умовах кризи, спаду чи вимушеному скороченні виробництва, що супроводжується неминучим урізуванням соціальних програм, що призводить до значного погіршення становища багатьох соціальних груп.

Консервативна модель заснована на об'єднанні зусиль у розв'язанні соціальних проблем, коли відповідальність окремого підприємця замінена системою їх обов'язкової колективної відповідальності під контролем держави. Модель припускає наявність корпоративної системи соціального захисту в рамках підприємств. Уряд використовує соціальне партнерство як механізм узгодження інтересів найманих робітників і роботодавців, інструмент регулювання класової боротьби з метою підвищення рівня соціальної захищеності зайнятого населення.

Економічна основа соціально-демократичної моделі – ефективне виробництво, повна зайнятість, сильні об'єднання роботодавців і профспілок, договірні відносини між ними, які контролюються державою, високий рівень перерозподілу суспільного продукту.

Жодна з перерахованих типових моделей визначених Г. Еспінг-Андерсеном не є чистою «ідеальною» моделлю, яку використовують країни при побудові своєї соціальної політики. Соціальна політика будь-якої країни

будується на синтезі елементів ліберальної, корпоративної та соціал-демократичної моделей при переважанні елементів однієї з них. Так американська модель соціальної політики більш схожа на ліберальну модель соціальної політики, але при цьому там діють матеріальні програми з захисту соціально незахищених верств населення.

Крім зазначеної класифікації існують класифікації Р.Тітмуса, за якою поділяються на маргінальну, мотиваційну інституціонально-дистрибутивну; М. Кшеужопольські – рудементарна та опікунська моделі; за Р. Мішрою – залишкова (ліберальна), інституційна та соціалістична моделі соціальної політики [5 – 7].

Класифікацій моделей соціальної політики є важливим етапом визначення основних принципів та передумов впровадження ефективних інструментів досягнення соціальних цілей. Так під час розгляду Європейською Комісією питання формування соціальної політики для «Загальноєвропейського будинку» була розроблена уніфікована модифікація соціальної політики: «бісмарківська» та «бевериджська» моделі [8]. Враховуючи євроінтеграційний курс України вважливо врахувати особливості даної класифікації при модифікації та переформатуванні своєї соціальної політики.

За «бісмарківською» моделлю встановлюється жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту і успішністю професійної діяльності. Соціальні права людини у цій моделі зумовлюються тими відрахуваннями, які виплачуються нею протягом усього активного життя, коли соціальні виплати набувають форми відкладених доходів (страхових внесків) [9].

Основні риси цієї моделі: оптимальне поєднання інтересів суб'єктів соціального страхування; максимальний облік трудового внеску під час організації соціального страхування; професійний підхід у процесі організації соціального страхування з окремих видів соціальних ризиків; гармонійний баланс економічних та соціальних інтересів основних суб'єктів соціального страхування [5].

За «бевериджською» моделлю кожна людина має право на мінімальну захищеність. Невід'ємними складовими цієї моделі є системи медичного страхування, входження до яких є автоматичним, а також пенсійні системи, які забезпечують мінімальні доходи всім людям літнього віку незалежно від минулих відрахувань із заробітної плати (так звані «соціальні пенсії», на відміну від «професійних») [9].

Основні риси цієї моделі: трирівнева система соціального захисту; державні соціальні гарантії орієнтовані на прожитковий мінімум, додаткове соціальне страхування – на заміщення (компенсацію) заробітку, додаткове добровільне особисте страхування – на особисті можливості самих працівників [5].

В Україні на сучасному етапі соціальна політика є суперечливою. Модель соціальної політики української держави представляє собою об'єднання кардинального лібералізму та соціальної орієнтації. Лібералізація направлена на самореалізацію та самозабезпеченість населення країни, а соціалізація передбачає створення системи соціального захисту всіх верств

населення. Недостатність фінансових ресурсів та визначення перелік соціальних заходів Такий діаметральний підхід спотворює ефективне функціонування соціальної політики та ускладнює вирішення соціальних проблем.

Сучасна соціальна політика країни повинна будуватися з урахуванням світового досвіду та принципів побудови соціальної політики у країнах Європейського Союзу. Розроблення системи соціального захисту та вдосконалення соціальної політики мають наблизити Україну до європейських стандартів стабільного соціального розвитку.

Варто позначити, що просте копіювання моделей для побудови соціальної політики України не дозволить ефективно вирішити питання соціального добробуту населення. Будь-яка модель повинна бути адаптована з врахуванням національних інтересів України, соціокультурних аспектів розвитку української ментальності, сучасних процесів глобалізації.

Серед методів впливу на соціальний добробут населення, які використовує держава, можна виділити: прямі державні витрати з бюджетів різних рівнів на фінансування соціальної сфери (освіта, медицина, наука, охорона навколишнього середовища тощо); соціальні субсидії; система оподаткування грошових доходів; створення мережі центрів служб зайнятості і бірж праці; встановлення соціальних нормативів і стандартів; державні програми з вирішення конкретних соціальних проблем; державний вплив на ціни та ціноутворення; обов'язкове соціальне страхування в різних формах; пенсійне забезпечення.

Новий український уряд визначив у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, схваленого постановою ВРУ від 4 жовтня 2019 року № 188 [10], пріоритетом добробут населення України і сформував всі цілі за людино центричним принципом. Тому постає потреба зміни і переорієнтації соціальної політики держави, переформатування всієї державної політики. Нові умови господарювання і життя вимагають реалізації нової концепції державного регулювання соціального розвитку.

Висновки. Вирішення соціальних питань забезпечить зростання економіки країни, політичну стабільність. Просте копіювання соціальної політики чи моделі соціальної політики провідних держав світу без врахування особливостей менталітету, культури, політичної та економічної ситуації призведе до руйнування системи соціального забезпечення країни. Саме тому Україні слід враховувати позитивний досвід функціонування соціальної політики та впровадити його в соціальну модель політики країни з врахуванням економічних можливостей.

Список використаних джерел

1. Конституція України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Лайкман К., 2000. Модели социальной политики. *Общество и экономика*. № 8.
3. Esping-Andersen G., 1990. The three worlds of welfare capitalism. *Cambridge*.
4. Сергієнко О., 2002. Соціальна політика в сучасному світі та в Україні. *Україна: аспекти праці*. № 1.

5. Гупало О.Г., Жук О.Г., 2018. Порівняльний аналіз моделей соціальної політики держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. Вип. 25.4, С. 211 – 218.
6. Прокопенко І.Ф., Олійник Ю.О., 2018. Державна соціальна політика як чинник економічного розвитку України. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені І.Г. Сковороди «Економіка». Вип. 18, С. 4 – 13.
7. Макарова О.В., 2015. Соціальна політика в Україні: Монографія. К. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН, 244 с.
8. Михненко А., Щур Н. Світові моделі соціальної політики: уроки для України
9. Скуратівський В.А., Трощинський В.П., Лібанова Е.М. та ін., 2009. Управління соціальним та гуманітарним розвитком : навч. посібн. У 2-ох ч. – К. : Вид-во НАДУ. – 2009. – Ч. 1. – 456 с.
10. Програма діяльності Кабінету Міністрів України, Постанова ВРУ від 4 жовтня 2019 року № 188. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188-20>

Тюленева Ю.В.

*к.э.н., доцент, доцент кафедры экономики и предпринимательства
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

ОСОБЕННОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ

В статье рассмотрена сущность понятия социальная политика и определено место социальной политики в законодательном поле Украины. Исследована наиболее распространенные модели социальной политики (либеральную, консервативную и социально-демократическую) и определены основные характеристики моделей социальной политики. В статье рассмотрены объекты, субъекты моделей, основные признаки моделей, ключевые особенности их реализации, условия применения. Проанализированы унифицированную модификацию социальной политики, которая была предложена Европейской Комиссией для «Общеввропейского дома». Рассмотрены бисмарковской и бевеиджска модели, как важный элемент реструктуризации социальной политики Украины на пути евроинтеграции. Определены основные черты моделей, их ключевые характеристики. Авторами проанализировано состояние социальной политики Украины и перспективы изменения социальной политики в соответствии с сегодняшних вызовов.

Ключевые слова: социальная политика; модели социальной политики; либеральная социальная политика; консервативная социальная политика; социально-демократическая политика.

Tiuleniava Y.

*PhD in Economic sciences, Associate Professor
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute*

FEATURES OF STATE SOCIAL POLICY IN UKRAINE

The article deals with the essence of the concept of social policy and defines the place of social policy in the legislative field of Ukraine. The most widespread models of social policy (liberal, conservative and socio-democratic) are investigated and the main characteristics of social policy models are determined. The article deals with objects, subjects of models, basic features of models, key features of their implementation, conditions of use. The unified modification of social policy proposed by the European Commission for the Pan-European House is analyzed. The Bismarck and Beveridge models are considered as important elements of the restructuring of Ukraine's social policy on the path of European integration. The main features of the models and their key characteristics are identified. The

authors analyze the state of social policy of Ukraine and the prospects of changing social policy in accordance with current challenges.

Keywords: social policy; models of social policy; liberal social policy; conservative social policy; socio-democratic politics.

**Тюленєва Ю.В.
julia.v.tul@gmail.com**